

DIRK GINDT är fil. dr i teatervetenskap och lektor vid Centrum för modevetenskap på Stockholms universitet. Under åren har han också undervisat regelbundet i genusvetenskap vid Södertörns högskola. Han disputerade 2007 med avhandlingen *Playing activists and dancing anarchists* om män och maskuliniteter i politiska demonstrationer i 2000-talets Sverige. Hans forskarintressen omfattar relationen mellan mode och performancekonst, den homosexuella garderoben samt gestaltningen av sexualitet i uppsättningar av Tennessee Williams på 1950-talets svenska scener. Gindt är även en av redaktörerna för *lambda nordica*.

Innehåll

Hegemonisk maskulinitet	10
Manligt homosocialt begär	13
Noter	15
Bibliografi	15

Introduktion till kritiska maskulinitetsstudier

DIRK GINDT

2 500 år av västerländsk vetenskapsteori har bedrivits av, om, med och för män. Ska vi producera ännu mer kunskap om »det första könet«? Vad som är avgörande här är adjektivet kritiskt, som visar på den politiska agendan med kritiska maskulinitetsstudier: de har ett feministiskt, antihomofobiskt och antirasistiskt syfte. Såväl tidiga kvinnostudier som den homosexuella befrielse rörelsen problematiserade maskulinitet. Tack vare feminismen och lesbiska och gay studier betraktas även män, deras erfarenheter och handlingar med genusteoretiska ögon. Denna korta introduktion ger en inblick i kritisk maskulinitetsforskning. Jag gör ingalunda anspråk på att vara heltäckande, utan tar helt enkelt upp de perspektiv som jag själv är intresserad av och som jag undervisar om eller använder mig av i min forskning.

En pionjär på området är den australiska sociologen Raewyn Connell som kanske mest förknippas med begreppet hegemonisk maskulinitet. Connell utgår ifrån en feministisk analys och betonar den strukturella underordningen av kvinnor som grupp. Enligt henne tjänar alla män på kvinnors underordning, om än inte lika mycket, och profiterar av »the patriarchal dividend« (Connell 1995:79; Connell 2000:46). Denna patriarkala avkastning ger inte endast finansiella vinster, utan erbjuder även sociala belöningar, säkerhet, kontroll och auktoritet. Utdelningen sker dock inte på lika villkor och vissa grupper av män får nästan ingenting alls (Connell 2002:142–145). Medan intentionen är lovvärd, riskerar Connell att frånta kvinnor deras agens och att låsa dem i passiva offerpositioner. Först på senare år har hon öppnat för en mer nyanserad förståelse av relationen mellan kvinnor och män. Kvinnor är delaktiga i skapandet av maskulinitet (som mödrar, lärarinnor, flickvänner etc.); vissa kvinnor allierar sig med män i höga positioner och bidrar till att upprätthålla den rådande genusordningen, t.ex. genom att motar-

beta feminismen; och slutligen har feministisk aktivism lett till betydande förändringar av maskulinitet, inte minst hos yngre män som undviker att reproducera gamla patriarkaliska strukturer (Connell & Messerschmidt 2005:846 ff.).

Relationen mellan kvinnor och män har studerats på ett mer övertygande sätt av andra feministiska forskare. Vad som är intressantare och mer övertygande är Connells teorier om variationer och makthierarkier mellan män i termer av sexualitet, etnicitet, klass och ålder. Den mest önskvärda och eftersträvansvärda form av maskulinitet under en specifik period kallar Connell för hegemonisk maskulinitet.

Hegemonisk maskulinitet

När Connell lanserar detta begrepp 1985 poängterar hon de sociala ojämlikheterna mellan kvinnor och män samt att homosexuella mäns erfarenheter visar att det finns hierarkier mellan olika maskuliniteter. Hegemonisk maskulinitet definieras som

en särskild variant av maskulinitet gentemot vilken såväl unga och feminina som homosexuella män är underordnade. Det är specifika grupper av män [...] som är förtryckta under sina patriarkala sexuella relationer, och vars situation hänger ihop på olika sätt med den övergripande logiken av kvinnors underordning gentemot män (Carrigan, Connell & Lee 1985:587).¹

Implicit finns i detta citat ett upprop för kvinnor och homosexuella män att solidarisera sig med varandra, en viktig insikt som år 2008 tyvärr fortfarande inte är självklar för många. Hegemonisk maskulinitet betecknar den ledande ställningen som vissa män har i relation till kvinnor, homosexuella, barn, icke-västerländska män och hur denna strukturella överlägsenhet legitimeras och upprätthålls. Det handlar alltså inte om individuella män, utan om en analys av sociala maktstrukturer där flera identitetskategorier tas i beräkning. Hegemonisk maskulinitet åsyftar en position som karaktäriseras av tre punkter:

- Den handlar om ett *kulturellt ideal* (en representation som ofta förkroppsligas av fantasifigurer som filmidoler, idrottsmän eller serietidningshjältar). Dessa ideal är naturligtvis föränderliga över tid och rum. I varje kontext och kultur finns alltid specifika former av maskuliniteter som betraktas

som överlägsna, mer värdefulla och mäktigare. Beroende på tid och plats kan hegemonisk maskulinitet anta olika skepnader och lokala variationer måste definitivt beaktas.

- För att kunna befästa sin ledande ställning, räcker det inte med att föreställa »en riktig karl«, utan det behövs också tillgång till en *institutionell makt*. Det är här som Connells vänstersympatier skiner fram, när hon myntar begreppet »transnational business masculinity« (Connell 1998; Connell 2000). Transnationell affärsmaskulinitet refererar till den grupp av män som bär upp ett nyliberalt ekonomiskt system och som drar störst nytta av den globala kapitalismen: affärsmän, VD:n, banktjänstemän, managers, och en del politiker – den anonyma maskuliniteten med skjorta, slips och svart kostym som styr världens ekonomi och som utövar stort inflytande över den globala politiken.
- Hegemonisk maskulinitet bevarar sin ledande ställning så länge som den verkar »naturlig« och så länge den inte blir alltför starkt ifrågasatt. Under ytan drivs den dock av en vilja att försvara sin ställning med hjälp av våld (vilket innebär hela skalan från hot mot kvinnor, barn och andra män, fysisk misshandel och våldtäkt, hatbrott, samt globala institutioner som militären, NATO och massförstörelsevapen).

Om man skalar fram dessa tre punkter, blir det uppenbart att hegemonisk maskulinitet är ett strukturellt genusideal som backas upp av olika grupper av män som tillsammans garanterar den hegemoniska ställningen som några bestämda former av maskulinitet har. Ett exempel som jag brukar ge i min undervisning är att hegemonisk maskulinitet blir synlig när t.ex. en känd fotbollsspelare eller popstjärna (det kulturella idealet) gör reklam för ett nordiskt telekommunikationsföretag (den institutionella, i.e. ekonomiska makten) som även utvecklar teknologi som används i militärt syfte (våldet). Modellens ikonstatus växer, företagets aktieutdelning garanteras, svenska pensionspengar investeras i företagets fonder, ekonomin drar nytta och det faktum att svenska teleindustrier flitigt exporterade denna teknologi till England under Irakkriget – trots att det går emot grundlagen – blundar vi för. Här ser vi hur stora delar av samhället bidrar till att hegemonisk maskulinitet kan bevara sin strukturellt överordnade position.

En central roll i denna legitimeringsprocess intar de så kallade delaktiga maskuliniteter som Connell identifierar: män som i vardagslivet försöker

leva jämställt, men som fortfarande tjänar på den rådande genusordningen och därför inte gör de nödvändiga insatserna för att ändra på strukturerna. Connell talar dessutom om underordnade maskuliniteter (homosexuella, feminina och unga män) samt maskuliniteter som på grund av etnisk eller klasstillhörighet är marginaliserade. Modellen bör inte förstås som statisk eller strukturalistisk, utan den erbjuder konkreta redskap att studera dynamiken och makthierarkier mellan män. En viktig drivkraft är hur homosexualitet konstant underordnas och fungerar som den hegemoniska maskulinitetens negativa spegel. (Samtidigt finns det naturligtvis homosexuella män som är delaktiga i att upprätthålla hegemoniska genusedal och som motarbetar kvinnor.)

Som de flesta akademiska teorier har även Connells skrifter ifrågasatts och kritiserats. En aspekt som framstår som väldigt provocerande är att hon gör ett anspråk på global giltighet. Detta behöver problematiseras och nyanseras. Hennes material har insamlats i Australien på 1980- och 90-talet, hon skriver på engelska och böckerna har publicerats hos de stora engelska och amerikanska universitetsförlagen. Sociologerna Bob Pease och Keith Pringle (2001) understryker att Connell riskerar osynliggöra mäns praktiker på det regionala eller nationella planet och betonar behovet av lokalt förankrade studier.

Jeff Hearn (1996), ett annat stort namn på området, förkastar konceptet maskuliniteter helt och hållet. I stället föreslår han att män bör utforskas som klass, som en grupp i relation till kvinnor. Oberoende av alla skillnader mellan män, menar Hearn att maskulinitet som analytiskt koncept äventyrar studier av den konkreta maktobalansen som finns mellan kvinnor och män.² Ett tema som intresserar Hearn är mäns våld mot kvinnor, barn och andra män samt andra sociala problem som orsakas av män (t.ex. Hearn & Parkin 2001).

En queer kritik som kan och bör riktas mot Connell är hennes dikotomiska förståelse av genus. Hon studerar uteslutande maskulinitet i förhållande till den manliga kroppen. Därmed bortser hon fullständigt från olika former av trans eller kvinnlig maskulinitet. FTM-transpersoner, lesbiska butchar, dragkungar, male impersonators, pojkflickor och andra maskulina kvinnor synliggör att maskulinitet fr.a. är en social konstruktion, och inte en biologisk essens. Judith Halberstam (1998) har på ett övertygande sätt argumenterat för att maskuliniteter är sociala konstruktioner och att de är

några av många sätt att göra genus. Hon är också bekymrad över att många studier endast intresserar sig för vita män, vilket riskerar att upprätthålla och reproducera denna grupps dominans.

Connell är alltså långt ifrån att vara oomstridd, men hennes teorier har flitigt använts och diskuterats i ett antal avhandlingar de senaste åren (Andersson 2003; Nordberg 2005; Hill 2007; Gindt 2007). En styrka är att hon studerar män och mäns makt på en strukturell nivå, och därmed inte garanterar män individualitetens privilegium. Medie- och kommunikationsvetaren Anja Hirdman framhåller att män och mäns genus ofta studeras i relation till den normerande hegemoniska maskuliniteten. Instabiliteten och motsägelserna hos individuella män hamnar därmed i fokus. Hirdman erkänner att det är viktigt att ta variationer, inte minst baserade på klass eller etnicitet, i beaktande, men varnar samtidigt för att detta kan leda till att individuella aspekter av maskulinitet överbetonas. Om varje man och varje maskulinitet betraktas som individuell, blir det svårt att föra övergripande teoretiska resonemang (Hirdman 2005).

En alltför stor fokus på män som individer riskerar att osynliggöra maktstrukturer som är baserade på genus. Jag skulle t.o.m. gå längre och påstå att större delen av den västerländska kulturen, inklusive konstnärliga uttryck, alltid har studerat och firat maskulinitetens individualitet. Connells modell blir en viktig teori just för att den aldrig osynliggör övergripande maktstrukturer (mellan kvinnor och män, mellan homosexuella och heterosexuella män, mellan icke-vita och vita män). Därför tvivlar jag på att det är önskvärt att överge begreppet hegemonisk maskulinitet, en maktposition som vi alla behöver relatera till på ett eller annat sätt. Antingen kan vi sträva efter det och alliera oss med de som i det närmaste förkroppsligar det, eller så motarbetar och kritiserar vi det aktivt.

Manligt homosocialt begär

Ett centralt tema inom kritiska maskulinitetsstudier är den flytande gränsen mellan homosocialt och homoerotiskt beteende. 1985 publicerade litteraturvetaren Eve Kosofsky Sedgwick boken *Between men*, som idag betraktas som en av queerteorins bärande pelare. I denna skrift fokuserar Sedgwick på sambandet mellan kvinnoförtryck, homofobi och patriarkaliska maktrelationer. Hon gör litteraturvetenskapliga studier av flera kanoniserade verk och identifierar ett återkommande motiv i den borgerliga 1800-tals

romanen: en ung kvinna känner sig uttråkad i sitt äktenskap och börjar ett förhållande med en annan man, som ofta är makens goda vän. Det handlar alltså om ett klassiskt triangeldrama med två män och en kvinna, ett av den västerländska kulturens dominerande motiv som vi känner igen från otaliga Hollywood-komedier, teaterpjäser, noveller och även porträtt.

På ytan verkar det som om relationerna mellan de tre personerna regleras av en sträng heterosexualitet. Sedgwick visar dock att kvinnan inte intar huvudrollen i denna triangel, utan att hon fungerar mer som ett alibi för att de två männen ska kunna umgås. Banden mellan de två männen är nämligen minst lika starka som deras respektive relation till kvinnan. Och även starkare! I själva verket finns det enligt hennes tolkning ett erotiskt begär mellan dessa två män, ett begär som är mer eller mindre uttalat. Ibland räcker det med att iakttä de blickar de kastar på varandra eller vara lyhörd för hur de beskriver varandra, i vilka termer de talar om varandra, för att förstå att det finns en attraktion dem emellan. Dessa begär är dock oacceptabla från samhällets sida. Därför tvingas de två männen att ta en omväg via kvinnan. Relationen mellan männen blir aldrig öppet sexuell, utan kan faktiskt karakteriseras av en stark homofobi. Detta blir en central idé: för att manlig homosocialitet ska fungera som garant för patriarkaliska strukturer måste det finnas en strikt gräns mellan homosocialitet och homoerotik. Homosexualitet är hotfull och förbjuden. Därför behöver männen bevara en heterosexuell maskulinitet.

Vad som är intressant är att Sedgwick uteslutande fokuserar på anglo-amerikansk litteratur, ett ständigt problem för humaniora och samhällsvetenskapen i Sverige. Liknande motiv finns dock även i 1800-talets svenska litteratur, t.ex. i Victoria Benedictsons roman *Fru Marianne* (1887). En riktig mästare på homoerotiska begärsstrukturer är August Strindberg, vilket litteraturvetaren Ann-Sofie Lönngren har visat i sin avhandling *Att röra en värld* (2008). Hon bidrar i detta nummer med en text om dramat *Till Damaskus*. Begreppet homosocialitet är också centralt i Robert Hamréns undersökning av maskulinitet, klass och synen på kvinnor hos medlemmarna i föreningen Rotary (2007).

Noter

- ¹ Originalcitat: »a particular variety of masculinity to which others – among them young and effeminate as well as homosexual men – are subordinated. It is particular groups of men [...] who are oppressed within patriarchal sexual relations, and whose situations are related in different ways to the overall logic of the subordination of women to men«.
- ² Hearn påpekar dock att kvinnor och män, femininitet och maskulinitet inte bör konceptualiseras som dikotoma kategorier. För Connells svar på Hearnns kritik, se Connell 2000:16–23.

Bibliografi

- Andersson, Susanne (2003): *Ordande praktiker: En studie av status, homosocialitet och maskuliniteter utifrån två närpolisorganisationer*. Stockholm 2003, diss.
- Butler, Judith P., 1990. *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York 1990.
- Carrigan, Tim, R.W. Connell & John Lee, 1985. »Toward a new sociology of masculinity«, in *Theory and society: Renewal and critique in social theory* 14(1985):5, s. 551-603
- Connell, R.W, 2002. *Gender*. Cambridge.
- , 2000. *The men and the boys*. Cambridge.
- , 1998. »Masculinities and globalization«, *Men and Masculinities* vol. 1, no. 1, s. 3–23.
- , 1995. *Masculinities*. Berkeley.
- & James W. Messerschmidt, 2005. »Hegemonic masculinity: Rethinking the concept«, in *Gender & Society*, vol. 19, no. 6, December 2005, s. 829–859.
- Gindt, Dirk (2008). *Playing activists and dancing anarchists: Men and masculinities in cultural performances in contemporary Sweden*. Saarbrücken 2008, diss.
- Halberstam, Judith, 1998. *Female masculinity*. Durham & London.
- Hamrén, Robert (2007): *Vi är bara några kompisar som träffas ibland: Rotary som en manlig arena*. Stockholm 2007, diss.
- Hearn, Jeff, 1996. »Is masculinity dead? A critique of the concept of masculinity/masculinities«, i Máirtín Mac an Ghaill (red.; 1996). *Understanding*

- masculinities: Social relations and cultural arenas*. Buckingham 1996, s. 202–217.
- & Wendy Parkin, 2001. *Gender, sexuality and violence in organizations: The unspoken forces of organization violations*. London.
- Hill, Helena (2007). *Befria mannen! Idéer om förtryck, frigörelse och förändring hos en svensk mansrörelse under 1970- och tidigt 1980-tal*. Umeå 2007, diss.
- Hirdman, Anja (2005). »Respect the cock: Medial maskulinitet: Bilder, begär och alienation«, i Thomas Johansson (red.; 2005). *Manlighetens omvandlingar: Ungdom, sexualitet och kön i heteronormativitetens gränstrakter*. Göteborg 2005, s. 139–161.
- Lönngrén, Ann-Sofie (2008): *Att röra en värld: En queerteoretisk analys av erotiska trianglar i sex verk av August Strindberg*. Lund 2008, diss.
- Nordberg, Marie (2005): *Jämställdhetens spjutspets? Manliga arbetstagare i kvinnoyrken, jämställdhet, maskulinitet, femininitet och heteronormativitet*. Göteborg 2005, diss.
- Pease, Bob & Keith Pringle (red.; 2001): *A man's world: Changing men's practices in a globalized world*. Global Masculinities series. London 2001.
- Sedgwick, Eve Kosofsky, 1985. *Between men: English literature and male homosexual desire*. New York 1985.